

Қарақалпақстан Республикасы шәраятында егислик жерлерди гүзги шүдигарлаўға таярлаў, шүдигар алды төгинлеў, шүдигарлаў, жерлерди лазерли тегислегиш пенен тегислеў хәм шор жуўыў жұмысларын нәтийжели әмелге асырыў бойынша усыныслар

Жерлерди шүдигарлаўға таярлаў. Ең дәслеп, егислик жерлер ғаўаша пақаллары хәм басқада өсимлик қалдықларынан тазаланыўы яки олар арнаўлы майдалаўшы агрегатларда майдаланылып егислик жерлерге шашылыўы, суўғарыў қарықлары тегислениўи, көп жыллық тамырпақаллы жабайы шөплерден толық тазаланыўы керек. Егислик жерлерди ғаўаша пақалларынан тазалаўда КВ-4,0 хәм КВ-3,6 пақал жулыўшы агрегатлардан, оларды майдалап жерлерге шашыўда КИ-1,2 хәм КИ-1,8 маркалы арнаўлы майдалаўшы агрегатлардан пайдаланылады.

Шүдигар алды төгинлеў: Шүдигарлаўдан алдын топырақтың жағдайынан келип шыққан ҳалда орташа фосфорлы төгинлердиң жыллық нормасының 70% ин (100 кг/га таза ҳалында, аммофос төгини 220 кг/га муғдарында), калийли төгинниң 50% ин (50 кг/га калий таза ҳалында яки 83 кг/га калий хлорид төгини) хәмде жергиликли төгинлерден (қий 15-20 тонна ямаса компост 20 тонна/га муғдарында) бериў усыныс етиледи. Жергиликли төгинлерди егислик жерлерге себиўде РТО-4, РОУ-6, минерал төгинлерди себиўде болса 1-РМГ-4, РУМ-5, НРУ-0,5, РМС-6 маркалы арнаўлы машиналардан пайдаланылады.

Шүдигарлаў тереңлиги. Қарақалпақстан Республикасының топырақ-ықлым шәраатынан келип шыққан ҳалда сүрим тереңлиги отлақлы топырақларда 40-45 см, отлақлы болмаған топырақларда 30-35 см тереңликте әмелге асырыу усыныс етиледи. Плуг табаны (плужная подошва) бар жерлерди шәртли түрде қатлам тереңлигине қарай 50-60 см тереңликке шекем, ал плуг табаны жоқ жерлерди болса еки жылда бир мәрте аўдармастан жумсартыў жоқары нәтийже береді.

Сүрим қатламының астында қумлы хәм қўмлақлы қатламлары болған жерлерде шүдигарлаў жұмысларын әмелге асырыў ўақтында олар топырақ жүзесине шығып кетпеўи тәмийнлениўи керек.

Жерлерди лазер үскенели жер тегислегиш пенен тегислеў. Лазер үскенели жер тегислегишлерден өз ўақтында туўры қолланылса жоқары нәтийжелерге ерисиўге тийкар болады.

Тилекке қарсы лазерли үскенели жер тегислегишлерден пайдаланыўда төмендеги кемшиликлер бар, буларға:

– Лазерли үскенели жер тегислегишлерди асығыслы егис мапазында қолланып топырақты табынан шығарып алыў, егисти кешиктириў жағдайлары;

– Соның менен бирге ± 45 см натегис топырақты әуели әпиұайы қысқа яки ұзын базалы тегислегішлер менен тегислеместен тұрып, туұрыдан-туұры лазерли үскенелер менен тегислеуґе ҳарекет ислеп, тракторды ҳәдден тысқары жүклен истен шығарыу, агрегаттағы өзиниң тракторы истен шыққаннан соң сәйкес келмейтуғын гидромай қуыылған басқа тракторды тиркеп үскенениң өзиниң гидроцилиндрлерин ҳәм май насосларын истен шығарыу жағдайлары киреди.

Бул үскенени пахташылықта гүзги шүдигар исленип, әпиұайы жер тегислегішлер менен кеминде ± 15 см тегисликке келтирилген жерлерди $\pm 5-10$ см қалынлықта избе-из алып тегислеу жолы менен шор жууыу дәуирине шекем ислетиу зәрүр.

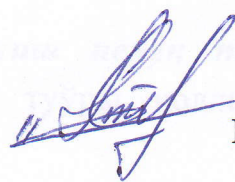
Техникалық жақтан лазерли үскенели жер тегислегішлер жоқары сыпатлы бир маркадағы гидромай қуыылған тракторы алмастырылмай, тезлигин болса 5-7 км/сааттан асырмай ислетиу талап етиледі. Соның ушын да лазерли үскенелер менен тегислеу өнимдарлықты 1,5-2 га/сменадан жоқары болмайды.

Лазерли үскенели жер тегислегішлерден пайдаланылған тағдирде шор жууыу нормасында 50% сууды үнемлеу, топырақтың бәхәрде ығаллығы бир тегис сақланып топырақ қатламын аўдармай Чизель яки лемех пенен жумсатып тез егип, тегис нәл алыу имканияты жаратылады. Вегетация дәуиринде болса арқайын тегис майданда қарық атлап суўғарыу мүмкиншилигине ийе болып, вегетация суўының 50% ке шекем үнемлеуґе болады.

Шор жууыу ушын сууды беріу тәртинлері: Егислик жерлерди суўғарыуда суудан үнемли пайдаланыуға қаратылған бәрше агротехникалық иләжлар әмелге асырылыуы керек. Егислик жерлерди шайып суўғарыудан алдын ең дәслеп қарықлар ҳәм коллектор-дренаж системалары тазаланыуы тийис. Суўғарыуды ең дәслеп орта ҳәм жоқары шорланған жерлерден басланыуы зәрүр.

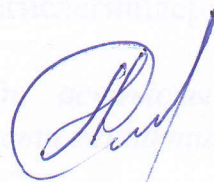
Жоқарыда келтирилген усыныслардан келип шыққан ҳалда, шүдигар алдынан төгинлеу, гүзги шүдигарлау ҳәм шүдигар асты қатламды жумсартыу, лазерли тегислегіштен туұры пайдаланған ҳалда өз ўақтында тегислеу, сондай ақ, шор жууыу жұмысларын айрықша жуўапкершилик пенен, илимий тийкарланған агротехникалық ис-иләжларға тийкарланған ҳалда әмелге асырылыуы тийис. Фермерлер, агрономлар, агрокластер қәнигелери ҳәм механизаторлар усы иләжларға айрықша итибар беріулері керек.

Қарақалпақстан дийқаншылық илимий-изертлеу институты директоры, исши топар ағзасы:

Б.Турдышев

Ирригация ҳәм суў машқалалары илим-изертлеу институтының Қарақалпақстан Республикасы филиалы директоры, исши топар ағзасы:

С.Курбанбаев